Citace záznamu

Josef Faltičko, Zámek Bruntál, přízemí 3, *Renesanční a manýristické štukatérství v Čechách a na Moravě* (online databáze), https://stuky.upce.cz/node/677, vyhledáno 28. 3. 2024.

Bruntál, zámek, místnost ve východní části přízemí jižního křídla (Pavel Waisser, srpen 2019)

Zámek Bruntál, přízemí 3

Číslo záznamu: 677

Bližší určení díla: klenby místností v přízemí zámku

Památkově chráněno, č. úskp: 45628/11-11

Umístění: klenba místnosti v přízemí východní části jižního křídla

Datace: druhá polovina 16. století až začátek 17. století (?)

Anotace

Bruntálský zámek vznikl přestavbou pozdně gotického hradu za Bruntálských z Vrbna mezi lety 1582–1620. Z této doby pochází také štuková výzdoba tří místností v přízemí a loggie. Jejich klenby jsou zdobeny hřebínky a jednoduše profilovanými lištami s rozetami. Jde o reprezentativní příklad klenebního schématu, typického pro oblast severní Moravy a přilehlého opavského Slezska, v němž se snoubí odkaz přežívající tradice pozdní gotiky s tvaroslovím pozdní renesance. Soubor rozmanitých typů rozet je ve svém měřítku i provedení poměrně ojedinělý.

Abstract

The Château of Bruntál is a late Gothic castle rebuilt in the days of the noble family of Bruntálský of Vrbno (1582–1620). The stucco decoration of the three ground-floor rooms and the loggia come from the same period. Their vaulting is decorated with ridges and simple-profile bars with rosettes. It is a representative example of a vaulting scheme, typical of North Moravia and part of Silesia (Opava region), in which the legacy of late Gothic meets the beauty of late Renaissance morphology. This set of various types of rosettes is quite unique, both in its scale and form.

Kraj	**Okres**	**Obec**	**Katastr**
Moravskoslezský kraj	Bruntál (okres)	Bruntál	Bruntál-město

Ulice, čp. / č. o.	**GPS**
Zámecké náměstí 1	49.990589757634, 17.464522504612

Technika štuku	**Materiálová skladba**	**Povrchové úpravy**	**Původnost**
profilované lišty		monochromie (stávající stav)	Nelze posoudit

Uměleckohistorický popis

Zámek v Bruntále se nachází v severozápadním cípu historického centra města. Původně se jednalo o pozdně gotický městský hrad z první třetiny 15. století, jehož dispozice determinovala i další stavební vývoj, potažmo současnou podobu zámku. Kolem roku 1513 sestával hrad ze dvou samostatně stojících paláců (západního a východního), jež mělo obývat několik rodin příslušníků rodu Bruntálských z Vrbna, kteří se dělili o správu dominia. Jižní hradbu navíc doplňovaly postranní hranolové věže (Kouřil – Prix – Wihoda 2000, s. 29, 33; Štěpán 2009, s. 8).
Bruntálští z Vrbna panství drželi nejspíše od roku 1466 jako zástavu a v roce 1506 ho získali do dědičného vlastnictví od krnovské kněžny Barbory a jejího spoluvládce Jiřího ze Šelmberka. Příslušníci rodu se aktivně politicky angažovali ve správě opavského knížectví, kde několikrát zastávali i nejvyšší úřad – post zemského hejtmana (Hanke – Vogel 2018, s. 454–455; Štěpán 2009, s. 6–7). Právě opavský zemský hejtman Jan starší Bruntálský z Vrbna (†1559) měl nechat stavebně scelit oba hradní paláce do podoby, jak je zachycuje mapa bruntálského panství z roku 1579. V ní je rezidence schematicky znázorněna jako palácový objekt bez věží, chráněný z jižní strany hradbou (Peschke 1934, s. 40–42; Spurný 1983, s. 40; Štěpán 2009, s. 9–11). Nejspíše v této podobě převzal sídlo roku 1582 Janův mladší syn Hynek starší Bruntálský z Vrbna (1534?–1596). Tento ambiciózní luterský šlechtic tak po smrti svého staršího bratra Bernarda (†1582) opět sjednotil panství a díky podnikatelským aktivitám především těžbě kovů) se pustil do budování dominia. V roce bratrovy smrti koupil panství Branná/Kolštejn a o deset let později ještě Helfštýn (Fukala 2007, s. 274; Stibor 1998, s. 33). Mezi léty 1572–1574 byl místodržícím hejtmanského úřadu v opavském knížectví a po koupi Kolštejna se začal výrazně angažovat i v Markrabství moravském, kde v letech 1590–1594 zastával úřad moravského zemského hejtmana, a byl tak nejvýznamnějším představitelem země hned po panovníkovi. Hynek se prezentoval jako "ochránce luteránů" a neváhal se při tom dostat i do konfliktu s olomouckým biskupem (Hrdlička – Just – Zemek 2017, s. 76–82; Spurný 1983, s. 40). Kvůli sociální reprezentaci postupně přestavoval všechny své rezidence.
Již krátce po převzetí panství měl v Bruntále nechat dostavět západní palác až k jižní hradbě, na jejíž vnější stranu navázala přístavba propojující oba stávající paláce. Za Hynkova života byl vybudován západní trakt nové zámecké budovy a ve stavební činnosti pak pokračovali i jeho syn Jan starší Bruntálský z Vrbna (†1608) a vnuk Hynek mladší (1589–1614), kteří rovněž patřili mezi přední aristokraty Moravy a Opavska (Spurný 1983, s. 40–41; Stibor 1998, s. 39, 44). Na přelomu 16. a 17. století byla, v souvislosti s různou elevací pater objektu, přistavěna k západnímu křídlu hranolová schodišťová věž s oktogonální nástavbou (Spurný 1983, s. 41). Současně s přestavbou bruntálského zámku však oba páni z Vrbna budovali také rozsáhlou rezidenci v Branné/Kolštejně. Kvůli vysokým nákladům spjatým s jejich stavitelskou činností bruntálská rodová větev po náhlé smrti Hynka mladšího zbankrotovala a Bruntál pak roku 1617 odkoupil jejich příbuzný Jan mladší Bruntálský z Vrbna (1590–1642), příslušník Heraltické větve rodu (Fukala 2001, s. 243; Štěpán 2009, s. 16). Ten možná pokračoval ve výstavbě arkád, ačkoliv se stavební práce na zámku musely omezit jen na ty nejnutnější kvůli propuknutí stavovského povstání, jehož se Jan, jakožto člen moravského direktoria a opavský zemský hejtman, aktivně účastnil na straně vzbouřených stavů (Fukala 2001, s. 244).
Představu o pozdně renesanční podobě zámku si můžeme udělat podle vedut z topografie Slezska Friedricha Bernharda Wernera a ze situačních nákresů sídla před jeho barokní přestavbou. Podle nich arkády nelemovaly celé zámecké nádvoří, ale pouze východní křídlo a přiléhající část západního a jižního křídla. Jan mladší tudíž loggie nestihl dokončit ještě před vypuknutím povstání, ale až poté. Vnější fasády dvoupatrového objektu byly dle dochovaných vyobrazení prosté výzdoby – pozornost recipientů na sebe tehdy upoutávaly akorát ostění oken, kvádrovaný portál hlavního vstupu a dvojice arkýřů (jeden na jižní straně a druhý na východní). V místě styku východního a západního paláce se nacházela věž, která byla během přestavby snesena na úroveň křídel, oproti tomu schodišťová věž však zůstala zachována. Vstupní, tedy jižní křídlo obklopoval příkop, jenž byl zasypán (Štěpán 2009, s. 14–15; Werner 1737, pag. 125, 127). Výstavnost a význam bruntálské rezidence dokládají i panovnické návštěvy zámku, ať už to byli císařové Rudolf II. (1577) a Matyáš Habsburský (1608, 1609), nebo "zimní král" Fridrich Falcký (1620; Štěpán 2009, s. 11, 14, 19). O podobě sídla se nám dochoval záznam v urbáři panství z roku 1618, v němž je zmiňován *„dobře postavený krásný zámek s pěknými 28 místnostmi, sály, komorami, kuchyněmi a sklepy“,* k němuž přiléhala i květinová zahrada s hospodářskými budovami (Hanke – Vogel 2018, s. 40; Štěpán 2009, s. 17). Kvůli účasti na stavovském povstání byl Janovi mladšímu Bruntálskému z Vrbna majetek zabaven a v roce 1621 darován císařem Ferdinandem II. Řádu německých rytířů. Právě ti, z důvodu již nevyhovující statiky zámeckých budov, přistoupili v polovině 18. století k jejich zásadní přestavbě. Barokní rekonstrukce byla zahájena roku 1755 podle projektu stavitele Georga Fridricha Ganze, jehož náhlá smrt však způsobila přerušení stavby. Znovu se v ní pokračovalo až po téměř desetileté prodlevě podle projektu Franze Alexandera Neumanna a dokončena byla po pěti letech v roce 1771 (Štěpán 2009, s. 21, 34–40). Neumann se snažil co nejvíce využít hmoty stávajícího objektu, stavební úpravy se proto týkaly zejména jižního průčelí, kterému dal novou fasádu se sloupovým portálem a mansardovou střechu. Při ústřední vstupní části vzniklo na nádvoří kryté reprezentativní schodiště o dvou ramenech a byly dokončeny arkády. Nejzásadnější změnou však bylo sjednocení elevace všech podlaží. V 19. století zámecké fasády (až na nádvoří) nedoznaly výraznějších změn. Pouze pilíře přízemních arkád byly opatřeny bosováním, stejně jako i arkády na toskánských sloupech v patře (Samek 1994, s. 268).
Řád německých rytířů přizpůsobil zámecké prostory svým potřebám, interiéry tak ztratily svůj pozdně renesanční charakter. Z manýristické výzdoby z časů Bruntálských z Vrbna se dochovaly jen štukové dekorace kleneb tří přízemních místností, jež mají podobu jednoduše profilovaných lišt či hřebínků. První je situována v severním nároží, další uprostřed západního křídla a poslední ve východní části křídla jižního. Krom toho jsou z téže doby také štukatury na klenbě loggie.
Mírně lichoběžná místnost ve východní části jižního křídla je zaklenuta valenou klenbou s koutovými výsečemi. Uprostřed klenebního schématu se nachází prázdný kruhový útvar připomínající svorník, z něhož vybíhají zřetelně profilované mohutné lišty, které rovněž lemují a protínají koutové výseče. V průsečících těchto koutových výsečí a lišt jsou navíc svorníkové, plasticky modelované šestilisté rozetky. Oproti ostatním místnostem zde nejsou konzole. Vzhledem k umístění takto dekorovaných místností v rámci rezidence můžeme štukovou výzdobu datovat do doby přestavby zámku za Hynka staršího Bruntálského z Vrbna a jeho syna Jana staršího.

Literatura

Ondřej Haničák, *Renesanční domy moravsko-slezského pomezí, příspěvek k poznání typologie a formálních aspektů měšťanské obytné architektury 16. a 17. století*, Opava 2015.
Siegfried Hanke – Rainer Vogel (Hgg.), *Urbar der Herrschaft Freudenthal/Bruntál von 1618*, Hamburg 2018.
Pavel Kouřil – Dalibor Prix – Martin Wihoda, *Hrady českého Slezska*, Brno 2000.
Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska. 1. svazek A/I*, Praha 1994.
František Spurný (ed.), *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1983.
Václav Štěpán, *Historie zámku Bruntál*, Bruntál 2009.
Josef Thannbaur, Schloss Freudenthal, *Freudenthaler Ländchen*, 1931, Jhg. 1–2, s. 2–16.
Josef Thannbaur, Schloss Freudenthal, *Freudenthaler Ländchen*, 1931, Jhg. 3–4, s. 17–26.
Josef Thannbaur, Schloss Freudenthal, *Freudenthaler Ländchen*, 1931, Jhg. 5–6, s. 33–41.
Josef Thannbaur, Schloss Freudenthal, *Freudenthaler Ländchen*, 1931, Jhg. 7–8, s. 49–61.

Odkazy

Friedrich Bernard Werner, *Silesia in Compendio seu Topographia das ist Praesentatio und Beschreibung des Herzogthums Schlesiens [...] Pars I.*, Breslau 1737, pag. 125–127.

Autoři záznamu

Josef Faltičko

Datum poslední změny

27.6.2022

Fotodokumentace současného stavu

Bruntál, zámek, pohled na arkádové nádvoří (PW, srpen 2019)

Bruntál, zámek, místnost ve východní části přízemí jižního křídla (Pavel Waisser, srpen 2019)

Bruntál, zámek, místnost ve východní části přízemí jižního křídla (Pavel Waisser, srpen 2019)

Bruntál, zámek, místnost ve východní části přízemí jižního křídla (Pavel Waisser, srpen 2019)

Bruntál, zámek, místnost ve východní části přízemí jižního křídla, detail (Pavel Waisser, srpen 2019)

Bruntál, zámek, místnost ve východní části přízemí jižního křídla, detail (Pavel Waisser, srpen 2019)

Bruntál, zámek, místnost ve východní části přízemí jižního křídla, detail (Pavel Waisser, srpen 2019)

Bruntál, zámek, místnost ve východní části přízemí jižního křídla, detail (Pavel Waisser, srpen 2019)

Bruntál, zámek, místnost ve východní části přízemí jižního křídla, detail (Pavel Waisser, srpen 2019)

Bruntál, zámek, místnost ve východní části přízemí jižního křídla, detail (Pavel Waisser, srpen 2019)